

Program opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z późn. zm.) nałożyła na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek wykonania na okres 4 lat odpowiednio **wojewódzkiego, powiatowego lub gminnego programu opieki nad zabytkami.**

Samorządowe programy opieki nad zabytkami winny być postrzegane jako instrument polityki samorządowej. Ich uchwalenie ma charakter obligatoryjny, nie mają one jednak statusu aktów prawa miejscowego.

Programy te mają na celu w szczególności:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków zwraca również uwagę, aby w programie zwrócić szczególną uwagę na działania gminy związane z opieką nad zabytkami stanowiącymi własność jednostki samorządu terytorialnego i przewidzieć konieczne prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy tych zabytkach, a w przypadku ich dobrego stanu ich bieżącą konserwację i utrzymanie. Zaleca się zwrócenie również uwagi na zabytkowe cmentarze na terenie gminy, szczególnie żydowskie, ewangelickie prawosławne, choleryczne, nieczynne rzymsko-katolickie, aby w działaniach gminy przewidzieć ich uporządkowanie i upamiętnienie.

Wskazane jest, aby w gminnych programach określić zasady ochrony konserwatorskiej dla poszczególnych grup obiektów zabytkowych.

W programach gminnych należy podać kiedy została opracowana gminna ewidencja zabytków i określić sposób jej przyjęcia przez wójta/burmistrza/prezydenta. Chociaż przepisy ustawy o ochronie zabytków oraz wydanego na jej podstawie rozporządzenia nie przewidują wydawania decyzji ani postanowień w sprawie włączenia zabytku do gminnej ewidencji zabytków, niewątpliwie powinien to być akt w sposób jednoznaczny wyrażający wolę organu w przedmiotowym zakresie, wydany w określonym dniu.

Włączenie zabytku do ewidencji gminnej powinno mieć zatem swój materialny wyraz w wydaniu przez właściwy organ aktu o charakterze wewnętrznym, np. zarządzenia, czy decyzji rozumianej jako akt woli, bądź też na zamieszczeniu na karcie adresowej omawianego zabytku adnotacji potwierdzającej wykonanie czynności określonych w § 18 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (...), tj. zweryfikowanie zawartości i włączenie wyżej wymienionego dokumentu do gminnej ewidencji

zabytków przez wójta/burmistrza/prezydenta miast, bądź przez osobę przez niego upoważnioną.

Wojewódzki, powiatowy, gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W województwie wielkopolskim programy opiniuje wyłącznie Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, po uzyskaniu również opinii kierownika danej Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu (WUOZ). Dlatego też projekty programów jednostki samorządu terytorialnego mogą składać bezpośrednio do danej Delegatury WUOZ, gdzie dokonywana jest wstępna weryfikacja programu, który następnie przekazany jest do zaopiniowania przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Przypominamy, że z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwo, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków. Ponadto, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami ustalenia tego programu uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Samorządowe programy opieki nad zabytkami powinny również odwoływać się do „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022”, który został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P. z 2019 r. poz. 808). Głównym celem programu jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, tj. optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami, budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. Jednym z kierunków działań będzie wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. Ważne też będzie budowanie wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym, merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. Ponadto planowany jest konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Do zadań edukacyjnych należą między innymi: szkolenia w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz szkolenia w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego.

Pilotażowym szkoleniem będą objęci przedstawiciele minimum ośmiu gmin w Polsce. Zaplanowane zostało również wydanie zaktualizowanej wersji podręcznika „Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach” oraz rozbudowa portalu informacyjnego dla samorządów

www.samorzad.nid.pl.

Zadania, w których bezpośrednią grupą docelową są samorządy, stanowią tylko część ogółu zadań określonych przez twórców „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022”. Spośród pozostałych

warto wymienić te, które także będą realizowane na terenie konkretnych gmin, powiatów czy województw, jak na przykład archeologiczne badania powierzchniowe, rejestracja zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, warsztaty edukacyjne w szkołach czy wydarzenia popularyzatorskie oparte na pracy wolontariuszy dofinansowywane z programu „Wspólnie dla dziedzictwa”.

W programach opieki należy również uwzględnić ustalenia aktualnego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024, który został przyjęty uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2022r. poz. 58).

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków zwraca również uwagę na uchwalenie przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego (Uchwała nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.) nowego Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2019 r. poz. 4021), a także na przyjęcie nowej Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 r. (uchwała XVI/287/20 z 27.01.2020 r.).

Kolejnym ważnym dokumentem, który powinien być przywołany w programie opieki jest Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 27 marca 2023r. (Uchwała Nr LI/1000/23). Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Należy pamiętać, że obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu, jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu.

W przypadku opracowania gminnego programu należy również odwołać się do powiatowego programu opieki nad zabytkami, w przypadku jeżeli powiat posiada aktualny program.

Obecnie część powiatów i gmin posiada ważne programy opieki nad zabytkami. Dlatego też należy podjąć działania w celu przygotowania aktualnych dokumentów programowych. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków oraz Kierownicy Delegatur Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu służą również pomocą merytoryczną przy opracowywaniu tego typu dokumentów.